

Проект підготовлений в установах Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України під загальним керівництвом віце-президента НАН України академіка НАН України В. М. Гейця.

Проект розроблений відповідно до Закону України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» (розділ 2 частина III) та доручення Кабінету Міністрів України від 01.07.2010 р. № 38719/1/1-10.

2.2. Основні принципи гуманітарного розвитку

Початок ХХІ ст. ознаменувався гуманізацією всіх сфер суспільного життя. Переважна більшість суспільних подій та ключових політичних рішень проходять постійне випробування на відповідність гуманітарним стандартам, а використання гуманітарних технологій стає ознакою та невід'ємним атрибутом ефективних систем державного управління. У сучасного людства значно зростають гуманітарні потреби, які сьогодні можна віднести до першочергових. Відповідно до цього при здійсненні стратегії гуманітарного розвитку необхідно керуватися суттєвими змінами в структурі зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз для України. На перший план виходять несилові аспекти безпеки, репутаційні стратегії та гуманітарна проблематика.

Зовнішні загрози характеризуються небезпекою створення нових ліній розмежування в Європі, причому таких, які матимуть не лише політичний чи геополітичний вимір, а й відзначатимуться обмеженням можливостей економічного, культурного, інформаційного, інтелектуального співробітництва України зі світом, що в подальшій перспективі може призвести до ізоляції Української держави від магістральних напрямів гуманітарного світового розвитку.

В умовах гуманізації й глобалізації цивілізаційного простору зникає традиційний антагонізм між зовнішнім і внутрішнім векторами суспільного розвитку. Внутрішні загрози й перспективи гуманітарного характеру тісно пов'язані із зовнішніми, оскільки такі проблеми, як формування суспільства інноваційного типу, інформаційне забезпечення суспільних процесів, збереження національно-культурної ідентичності, подолання технологічного відставання, модернізація системи освіти та інші, є тими надзвичайно важливими чинниками, що впливають на рівень конкурентоспроможності країни та її гуманітарний рейтинг серед розвинених країн.

У сучасному світі відбувається гуманізація соціальних, політичних і економічних процесів, значно посилюється їх взаємозалежність і взаємний вплив. Гуманітарна сфера дедалі більше перетворюється на системоутворюючий і стратегічно важливий чинник розвитку держави; проникаючи в усі інші суспільні сфери, вона трансформується і перетворює ці сфери на якісно новий гуманітарний простір, стан справ у якому є безпомилковим індикатором науково-технологічного, культурно-інформаційного, освітнього рівня країни, квінтесенцією її досягнень і здобутків у цих галузях.

Гуманітарна складова державної політики спрямована на формування умов для реалізації соціальних та культурних прав людини, її творчих, інтелектуальних та культурних можливостей, втілення принципів соціальної справедливості, підтримку соціальної солідарності на основі демократичних цінностей та громадянських прав і свобод, протидію проявам ксенофобії, шовінізму, расизму, будь-яких форм дискримінації за релігійною, мовною чи національно-етнічною ознаками, забезпечення доступу до національного культурного продукту на українському та світовому ринках.

Відповідно до вищезазначеного основними принципами гуманітарного розвитку є:

- загальногуманітарна спрямованість соціальної та культурної політики;
- пріоритет прав людини та громадянських свобод як критерій оцінки ефективності діяльності держави та рівня розвитку суспільних відносин у країні;
- орієнтація на пошук загальнонаціонального консенсусу в гуманітарних питаннях (мови, релігії, історії та ін.), що спричиняють дискусії в суспільстві;
- забезпечення соціального й правового захисту громадян;
- орієнтація на демократичні стандарти побудови міжкультурних, міжетнічних та міжрелігійних відносин та їх побудова за принципом єдності у різноманітті;
- демократизація культурного життя, що означає зменшення впливу держави на зміст культурного продукту, який виробляється в Україні;
- модернізація культурного життя при одночасному збереженні національно-культурної спадщини всіх народів, що проживають в Україні;
- відкритість до наукового, міжкультурного, міжрелігійного співробітництва задля забезпечення інтеграції України в європейський та світовий гуманітарний простір;
- широкий діалог між громадськістю та державною владою при розробці й реалізації програм суспільного розвитку.

Дотримання зазначених принципів забезпечить гармонізацію суспільних відносин, гуманізацію всіх сфер суспільного життя та сприятиме інтеграції України в європейське і світове співтовариство.

<...>

2.4. Гармонізація міжетнічних та міжконфесійних відносин

Головним завданням гуманітарного розвитку у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин є пошук шляхів налагодження й поглиблення всебічних зв'язків представників

всіх етнічних та конфесійних груп України як основи співробітництва, збереження миру і злагоді в суспільстві. Основою такого співробітництва є солідарність громадян України, об'єднаних в українську націю на засадах рівності громадянських прав і обов'язків та взаємоповаги.

Держава забезпечує мовні права усіх громадян України різних етнічних належностей, сприяє вивченню громадянами іноземних мов, насамперед мов міжнародного спілкування.

Пріоритети гуманітарного розвитку у сфері міжетнічних відносин вимагають забезпечення юридичної й фактичної рівності національностей у соціальній й економічній сфері, формування культури міжетнічних взаємин, заснованої на принципах толерантності, інтересу та поваги до культурних надбань один одного.

Держава відповідальна за визначення й неухильне дотримання демократичних принципів у міжетнічних та міжконфесійних відносинах. Важливою функцією державної політики у цій сфері є вироблення ефективних шляхів і методів розв'язання внутрішніх етнічних і особливо міжетнічних суперечностей і конфліктів, прогнозування і запобігання їм, забезпечення умов для вільного віросповідання представниками усіх конфесій.

На цій основі повинна здійснюватись етнонаціональна політика держави. До її пріоритетів необхідно віднести завдання консолідації українського суспільства й сприяння збереженню культурної самобутності всіх громадян на основі утвердження української мови як державної та всебічного розвитку, використання й захисту мов національних меншин України.

Формування відповідного правового поля й механізмів його реалізації підпорядковане цілям гармонізації суспільних відносин, мінімізації конфліктності в етнонаціональній сфері, створенню сприятливого політичного клімату та економічного середовища для самоорганізації етнічних громад і задоволення їхніх духовних потреб.

Етнічне розмаїття суспільства держава має розглядати як незаперечну цінність й усебічно сприяти розвитку культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України всіх національностей. Консолідація українського суспільства має відбуватися на підставі кращих традицій української культури й національних цінностей, збагачених багатомістовими взаєминами з іншими культурами й народами.

Владні структури мають послідовно протистояти спробам використання етнічності в політичних цілях, намаганням зробити її інструментом маніпуляції суспільною свідомістю, засобом здобуття привілейованого політико-правового статусу.

Держава дотримується принципу надання компенсацій за втрати, завдані минулими політичними режимами, не за суто етнічними ознаками, а на політико-правовому фундаменті відповідно до міжнародних норм і правил.

З метою гармонізації міжетнічних відносин в Україні необхідно:

- активізувати політику підтримки культури й мови народів, що проживають в Україні, в усіх регіонах країни шляхом фінансування інноваційних освітніх, культурних, інформаційних програм;
- здійснювати послідовну політику державної підтримки ЗМІ та книговидавництва; забезпечувати на всіх рівнях, особливо у традиційно російськомовних регіонах, створення ефективної, розгалуженої навчально-освітньої й виховної інфраструктури українською мовою, сприятливі умови для розвитку українського сегмента Інтернету тощо;
- надавати постійну підтримку діяльності національно-культурних товариств та інших організацій національних меншин, оперативно вирішувати їхні етнокультурні проблеми;
- рішуче протидіяти ксенофобії, а також усім формам нетерпимості та дискримінації за етнічною, релігійною та расовою ознаками, сприяти підвищенню рівня толерантності в суспільстві на основі розвитку універсалістських моральних норм і цінностей;
- профінансувати в належному обсязі та послідовно вирішувати всю сукупність проблем, пов'язаних з облаштуванням і ресурсним забезпеченням репатріантів; забезпечити мовну, культурну, соціальну адаптацію репатріантів та нових емігрантських груп; продовжити переговорний процес з урядами країн Європи та СНД щодо їх фінансової та іншої участі в облаштуванні репатріантів на теренах України.

У сфері міжконфесійних відносин основним завданням держави є забезпечення права людини на свободу совісті, консолідація українського суспільства, збереження та примноження його традиційної релігійної культури, формування його ціннісних орієнтацій, розв'язання загальносуспільних проблем, запобігання виникненню та загостренню конфліктів на релігійній основі, протистоянню церков (релігійних організацій), зокрема щодо розподілу сфер їх впливу на території України.

Основними пріоритетами державної політики у цій сфері є:

- збереження балансу інтересів віруючих і невіруючих громадян та їх об'єднань за релігійною ознакою (релігійних організацій), досягнення взаєморозуміння та взаємної толерантності між ними, забезпечення міжконфесійної стабільності;
- формування релігійної толерантності та збереження традиційної релігійної культури суспільства;
- здійснення спільних з релігійними організаціями проектів у таких сферах як: формування здорового способу життя; зміцнення інституту сім'ї, захисту дитинства; громадських робіт; соціальної інтеграції осіб з особливими потребами; соціальної реабілітації осіб, які її потребують; охорони природної і культурної спадщини; культурно-просвітницької діяльності, пов'язаної із збереженням традиційної релігійної культури українського суспільства, захистом суспільної моралі від проникнення культури насильства, жорстокості, порнографії;
- забезпечення відкритості та прозорості процесів формування державної політики у сфері забезпечення права на свободу совісті та взаємовідносин з релігійними організаціями на всіх рівнях державної влади;
- реалізація правового механізму захисту традиційної релігійної культури суспільства, що передбачає заборону приватизації націоналізованого в минулому майна релігійного призначення, врегулювання умов та правил здійснення спеціальної експертизи релігійної

практики новітніх релігійних культів;

- сприяння реалізації права громадян на свободу вибору характеру освіти як елемента свободи совісті, що передбачає законодавче врегулювання права релігійних організацій на створення конфесійних навчальних закладів.

<...>

3.8. Забезпечення свободи совісті, релігійної свободи, вдосконалення правового регулювання державно-церковних, міжцерковних, міжконфесійних відносин

Одною з провідних цілей гуманітарного розвитку у сфері міжконфесійних відносин є утвердження толерантних відносин між конфесіями, діючими в Україні. В умовах світоглядної лібералізації відносин, прискорених процесів поліконфесіоналізації, релігійного плюралізму, численних виявів конфліктів релігійних інтересів між практично всіма церквами та релігійними організаціями, спробами політизації релігійного середовища, привнесення в нього ідей і методів, властивих позарелігійним спільнотам (політичним, національним, націоналістичним), виявів релігійного екстремізму та ін. завдання формування толерантизації міжконфесійних відносин, запровадження принципу співіснування віруючих, релігійних об'єднань у поліконфесійному, плюралістичному і демократичному суспільстві стає актуальним, а зважаючи на світові тенденції, – необхідним, невідкладним і повсякденним. Воно постає імперативною умовою компромісного, неконфліктного співжиття релігійних спільнот.

Держава, суспільство мають сприяти реалізації курсу на толерантизацію відносин між конфесіями, змістом якого є: забезпечення реальної рівності релігійних організацій, визнання не лише за однією (своєю) конфесією, а й за всіма іншими права на свободу совісті, зокрема, релігійну свободу, на рівність можливостей для всіх конфесій, віросповідань та окремих людей; визнання права інших конфесійних спільнот мати відмінну позицію, переконання, судження, поділяючи або не поділяючи їх; не зайняття конфесіями у міжконфесійних відносинах позицій власної винятковості, зверхності, домінування, протиставлення одних релігійних груп іншим тощо; готовність до практичної співпраці з іншими конфесіями у суспільно значущих напрямках діяльності, залишаючись на принципових позиціях власної церкви чи конфесії.

Напрямами утвердження толерантних відносин між конфесіями, вибору і реалізації яких мають сприяти держава та суспільство, є:

- мінімізація чи нейтралізація дії причин, що прямо або опосередковано, але у всіх випадках негативно діють на стан міжконфесійних відносин, можуть сприяти проявам релігійної нетерпимості, неповаги до переконань інших, ворожнечі, дискримінації, релігійного екстремізму та ін.;

- співпраця конфесій в процесі реалізації соціальних програм, проектів, спрямованих на утвердження і захист традиційних цінностей, моралі та ін., що як ніяка інша діяльність

зумовлює терпимі, поважливі, компромісні відносини між конфесіями чи їхніми представниками;

- неухильне дотримання на практиці владними структурами, державними службовцями закріпленого в законодавстві принципу рівного ставлення до церков, релігійних організацій, рівновіддаленості держави від церков, рівного ставлення до них, ненадання їм преференцій, пріоритетів, якими б аргументами такі дії не виправдовувалися;
- трансформація вітчизняного законодавства у напрямі запровадження правових норм, що утверджують реальну рівність прав релігійних громад, організацій та об'єднань, не допускають вивищення одних релігій та церков над іншими, ставлять надійні правові запобіжники дискримінації за світоглядною та віросповідною ознакою;
- вироблення надійних правових та адміністративних механізмів попередження і недопущення на місцях практики прихованої нетолерантності (при поверненні релігійним організаціям культових будівель та майна, визначенні питань правонаступництва релігійних громад, реєстрації нових релігійних організацій, виділенні земельних ділянок під будівництво та ін.);
- всебічне заохочення практики діалогу, переговорного процесу з проблемних питань між конфесіями, зокрема між конфліктуючими сторонами у релігійній сфері;
- підвищення рівня об'єктивності, глибини, інформаційної насиченості, професійного рівня матеріалів щодо релігійної сфери, міжконфесійних відносин у засобах масової інформації та ін.

<...>

4.3. Діалог держави і громадянського суспільства як головна умова здійснення відповідальної гуманітарної політики

Відповідальна гуманітарна політика в Україні здійснюватиметься лише за умови активної співпраці держави і громадянського суспільства. Лише за умови рівноправного діалогу можна домогтися максимального врахування інтересів та потреб громадян у гуманітарній сфері та ефективної реалізації прийнятих в умовах консенсусу рішень, що передбачає рівну відповідальність учасників за втілення у життя намічених кроків. Водночас успішний діалог передбачає і високий рівень кваліфікації усіх його учасників. Тому інститути громадянського суспільства – професійні спілки, благодійні та громадські організації та рухи, політичні партії, професійні об'єднання, асоціації, творчі спілки, незалежні засоби масової інформації, органи самоорганізації населення за місцем проживання – покликані генерувати громадянські ініціативи в різних сферах суспільного життя, створювати організаційні умови для їх підтримки та успішного здійснення. Вирішальною передумовою активізації інститутів громадянського суспільства є переконання громадян у можливості їх ефективного використання для обстоювання власних інтересів.

Для підвищення ефективності взаємодії органів влади і громадянського суспільства, розвитку партнерських відносин доцільно активно використовувати як уже закріплені в чинному законодавстві України форми взаємодії, так і перевірені вітчизняним і

міжнародним досвідом такі форми взаємодії, як:

- підтримка діяльності різних за спрямуванням громадських організацій, зокрема дитячих, молодіжних, студентських, жіночих, екологічних, релігійних тощо, об'єднань ветеранів, пенсіонерів, інвалідів, працівників науки, культури, охорони здоров'я, етнокультурних та інших формувань;
- залучення представників громадянського суспільства до розроблення, виконання й громадської експертизи проектів законодавчих актів і програм соціального розвитку;
- організація постійних зустрічей, «круглих столів», відео конференцій з вищими посадовими особами держави, лідерами політичних партій для обговорення і розв'язання першочергових проблем суспільного розвитку;
- заохочення взаємодії органів місцевого самоврядування й громадськості з питань розроблення місцевих програм гуманітарного розвитку;
- розробка механізму розміщення та укладання договорів державного замовлення;
- створення асоційованих структур (державно-громадських, громадсько-державних фондів, асоціацій, партнерств тощо), які мають визначене коло завдань і створюються за принципом цільового підходу для їх досягнення та вирішення;
- створення різних спільних консультативно-дорадчих органів, експертних рад, комісій, груп;
- проведення цілеспрямованої політики щодо підготовки кадрів та взаємного навчання державних службовців і представників громадянського суспільства навичкам і практики роботи в партнерстві один з одним;
- створення сприятливого суспільного контексту для самоорганізації громадянського суспільства на фундаменті конструктивних протиаг державним структурам;
- забезпечення свободи асоціацій індивідів, пріоритетності інтересів людини в усіх сферах життєдіяльності;
- впровадження демократичних форм соціальної кооперації та активної протидії гіпертрофуванню корпоративних інтересів;
- створення механізмів взаємної відповідальності держави та організацій громадянського суспільства;
- посилення горизонтальних зв'язків між громадськими об'єднаннями для утвердження довіри між людьми і формування незаангажованого типу солідарності, що створює основу соціального капіталу будь-якого суспільства;
- активне використання механізмів державно-приватного партнерства для реалізації спільних проектів у гуманітарній сфері.

Удосконалення законодавства з питань діяльності громадянського суспільства на сучасному етапі полягає в:

- прийнятті законодавства щодо врегулювання статусу та діяльності непідприємницьких організацій;
- внесенні змін до законодавства України, яким регулюються питання об'єднань громадян, соціальних послуг, благодійництва та благодійних організацій, політичних партій в Україні;
- спрощенні процедур реєстрації та встановлення прозорих і простих процедур легалізації непідприємницьких організацій;

- законодавчому врегулюванні підприємницької діяльності організацій громадянського суспільства;
- створенні сприятливих податкових умов для діяльності організацій громадянського суспільства та законодавчому врегулюванні питань фінансування цих організацій з боку держави, що сприятиме їх фінансовій стійкості;
- закріпленні в законодавстві України права фізичних осіб, які є платниками податків в Україні, адресувати частку сплаченого податку на розвиток тих інститутів громадянського суспільства, які така особа вільно обирає;
- запобіганні невиправданого державного втручання в діяльність організацій громадянського суспільства;
- імплементації в законодавстві України положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а також Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, якими закріплено право на свободу асоціацій за кожною людиною, зокрема іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, у створенні та участі в об'єднаннях громадян, а також з урахуванням можливості їхньої участі в суспільному житті відповідно до європейських стандартів;
- забезпеченні права на звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування для кожного громадянина України, а також іноземця, особи без громадянства незалежно від законності перебування на території України;
- запровадженні «електронного уряду» для полегшення контактів громадян з органами державної влади, спрощенні бюрократичних процедур, отриманні максимально повного й оперативного доступу до інформації;
- посиленні механізмів контролю за державними органами з боку громадянського суспільства, удосконаленні аналогічних інструментів органів законодавчої та судової влади.

<...>

5. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Орієнтиром та критерієм оцінювання результатів державної гуманітарної політики має слугувати:

- Індекс розвитку людського потенціалу за методологією ООН, оскільки Україна прагне забезпечити у 2020 р. свій перехід до групи країн з високим рівнем розвитку людського потенціалу (42 країни, за даними 2010 р.), що розраховується на основі таких показників, як очікувані тривалість життя і навчання, ВВП на душу населення;
- місце вітчизняних вищих навчальних закладів у світових рейтингах університетів QS World University Rankings, Academic Ranking of World Universities;
- участь та позиція у рейтингу якості шкільної освіти Programme for International Student Assessment (PISA);
- Індекс реалізації екологічної політики (Environmental Performance Index);
- позитивна динаміка зростання рівня толерантності у суспільстві;
- кількість аудіовізуальної, книговидавничої продукції державною мовою та мовами національних меншин, культурних та освітніх закладів на душу населення;

- представленість робіт вітчизняних митців на міжнародних, європейських культурних заходах.

Реалізація Концепції дасть змогу:

1. у сфері підвищення добробуту населення і впровадження високих стандартів життя: забезпечити гідну оплату праці громадян, реалізувати реформу пенсійного забезпечення, створити ефективну систему соціального захисту населення, удосконалити житлову політику та підвищити якість та ефективність надання послуг соціальної сфери;

2. в освітньому та науковому просторі удосконалити систему управління освітою, зробити освітні послуги якісними та доступними для усіх верств населення, перетворити провідні виші на наукові центри, створити умови для гідного представлення вітчизняної науки на міжнародній арені, забезпечити комплексну реалізацію освітнього й наукового потенціалу провідних науково-дослідних інститутів і національних університетів;

3. забезпечити гендерну рівність, права людей з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями шляхом внесення змін до законодавства, реалізації інформаційно-просвітницьких та державних програм, забезпеченням можливості отримати якісну професійну освіту;

4. у сфері охорони здоров'я поліпшити здоров'я населення, зменшити передчасну смертність та збільшити тривалість життя громадян, створити умови для розвитку масового спорту, активно просувати здоровий спосіб життя, відмовитися від стимулювання вживання алкоголю та тютюнової продукції;

5. забезпечити сталий та екологічно безпечний розвиток суспільства шляхом переходу до «зелених» технологій у виробництві, утилізації відходів, вжиття заходів, спрямованих на збереження існуючих природних та біологічних ресурсів, та формуванням у суспільстві екологічної свідомості;

6. створити умови для гідної та результативної праці забезпечивши гармонізацію відносин між працівниками та роботодавцями, мобільність робочої сили, регулювання трудової міграції з та в Україну, розвиток нових форм зайнятості, сформувавши потужний середній клас та соціальну структуру європейського зразка;

7. у сфері культурної політики: реалізувати інноваційні підходи до розвитку культурних установ, впровадити нові моделі їх фінансування, удосконалити законодавчу базу їх діяльності, розширити список об'єктів культурної та природної спадщини, створити умови для їх збереження;

8. у сфері міжконфесійних відносин проводити відкриту, неупереджену політику щодо представників усіх конфесій, налагодити партнерські відносини між державою та релігійними установами та реалізувати спільні проекти, гарантувати права релігійних громад та запобігти виникненню релігійних протистоянь;

9. в інформаційно-комунікаційному просторі забезпечити розвиток інформаційної системи та якість її продуктів, сприяти розвитку вітчизняних ЗМІ та інформаційного суспільства в Україні, удосконалити законодавче регулювання цієї сфери, здійснити комплекс заходів, спрямованих на розвиток суспільної моралі та соціальної етики;

10. стимулювати інноваційний розвиток суспільства, формування економіки знань, сформувати вертикально інтегровані науково-виробничі структури, забезпечити конкурентоспроможність освіти, науки й технологій, сформувати демократичне,

консолідоване суспільство, де знання та можливості їх практичного застосування стануть важливим засобом самореалізації й розвитку особистості та незамінними чинниками сталого людського розвитку;

11. розвинути національні культурні індустрії, ідентичність української культурної традиції в усіх жанрах і формах мистецтва, закласти основи для розвитку академічної, елітарної, некомерційної культури, запропонувати конкурентоспроможний вітчизняний туристичний продукт, створити розгалужену інфраструктуру культурного ринку України, здатного виробити конкурентоздатний національний продукт та вивести його на європейський та світовий ринки.

[Повний текст проекту Концепції](#)

Інститут релігійної свободи, м.Київ www.irs.in.ua